

gyar utánpótlási vonal elvágását. Ráadásul Napóleonnal ellentétben a cs. kir. hadvezér a körülményekhez képest elegendő erőt hagyott „fővárosa”, Nagyszeben védelmére, és amennyiben a cs. kir. és cári helyőrség a megerődített helységben valóban szívósan védekezik, alighanem ki tudott volna tartani addig, amíg a cs. kir. főerők megérkeznek. Így igazából inkább Bem „hazardírozott” legendás hadmozdulatával, nem Puchner, de a szövetséges helyőrség elemi hibáit, majd lelki „összeomlását” kihasználva sikerült neki a téli erdélyi hadjárat sorsát – a magyar fél számára – eldöntő győzelmet aratnia.⁷

A fentieket összegezve a recenzens végül csak ajánlhatja Andrew Uffindell alapos és olvasmányos kötetét mindenkinek, aki meg akar ismerkedni Napóleon köztudatból jobbára kiesett, „elfelejtett” hadjáratával, vagy csak bepillantást szeretne nyerni a bomlófélben lévő bonapartista rendszer végnapjaiba, illetve a hadjáratot elszenvedő civil lakosság túlélésért való küzdelmeibe.

Kemény Krisztián

SALLAY GERGELY PÁL

„HADISZALAGON, KARDOKKAL”

Az első világháború hatásai az osztrák–magyar kitüntetési rendszerre

(HM Hadtörténeti Intézet és Múzeum, Budapest, 2020. 179 o.

ISBN 978-963-519-004-1)

A katonai bátorság értékelésére való törekvés már az ókor több nagy civilizációjában megjelent. A római hadsereg számos, harctéren is viselhető kitüntetéssel (*phalera*) rendelkezett, amelyek nevéből a falerisztika tudományág elnevezése is ered. Az egyenruhán hordható kitüntetések az idő előrehaladtával a világ szinte minden hadseregében szolgáló katonák büszkeségévé váltak.

Az új kitüntetések alapításához a legjobb táptalajt a zajló fegyveres konfliktusok szolgáltatták. Az első világháború évfordulójának okán szerencsére több, a viláégést különböző nézőpontokból taglaló kiadvány is született. A továbbiakban ismertetett mű a centenáriumi témájú könyvek sorába illeszkedik. A szerző, Sallay Gergely Pál, a Hadtörténeti Intézet és Múzeum Numizmatikai Gyűjteményének vezetője, akinek munkásságával már eddig is számos hazai kitüntetésekkel és jelvényekkel kapcsolatos cikkben, könyvben találkozhatott az olvasóközönség. (Pl. *Seregszemle fémben, zománcban. A Magyar Királyi Honvédség és a leventemozgalom jelvényei, 1938–1945.*

⁷ Az önkéntes nemzetőrség 1848. augusztus 27-én létrehozott kerületi táboraira lásd *Urbán Aladár: A nemzetőrség és honvédség szervezése 1848 nyarán.* Budapest, 1973. 185. o. A Napóleon–Puchner analógiára pedig lásd *Kovács István: Bem tábornok. Az örök remények hőse.* Budapest, 2014. 204–205. o.

Budapest, 2009.; *Mindent a hazáért! Első világháborús osztrák–magyar katonai alakulat- és emlékjelvények*. Budapest, 2010.)

A kiadvány előképét a szerzőnek a *Hadtörténelmi Közlemények* hasábjain a centenáriumi évek alatt megjelent írásai képezik. Az előszóban tömören képet kapunk a monográfia születésének okairól és céljairól. Bár a múltban több mű is foglalkozott az Osztrák–Magyar Monarchia első világháborús kitüntetéseivel, de magyar nyelven a korabeli forrásanyagra támaszkodó, a tárgykört teljes egészében és csak azt vizsgáló mű eddig nem született. A kiadvány jellegzetesen két részre bontható. Az első rész időrendi sorrendben, a háború éveit haladva vizsgálja a változásokat, míg a második rész egy gazdagon illusztrált képes melléklet és adattár.

Mivel a szerző célja a változások bemutatása, a könyv első fejezete a Habsburg Birodalom, majd pedig a későbbi Osztrák–Magyar Monarchia 1914-ig alapított kitüntetéseit ismerteti, az 1757-ben alapított Mária Terézia Katonai Rendtől kezdődően. A fejezet végén viselési sorrend szerint listába szedve láthatjuk a harctéri érdekért adható kitüntetések, amely lista minden háborús évet tárgyaló fejezet végén megtalálható a kötetben, a tárgyévi újdonságok jelölésével.

A következő fejezet az 1914-es év változásaival ismerteti meg az érdeklődőt. A Monarchia próbált felkészülni „kitüntetésfronton” is a háborúra, bár első lépésben csak a Mária Terézia Katonai Rend és a Vitézségi Érmek utáni járadékot rendezték. Mindenképpen érdekes adalék, hogy a Mária Terézia Katonai Rend adományozása élő tagok hiányában köztes megoldást kívánt. Az év fontos kitüntetési változása volt a Vöröskereszt Díszjelvényének megjelenése – amelynek alsóbb osztályaihoz pénzádományozás útján is hozzá lehetett jutni –, valamint a Katonai Érdemkereszt háromfokozatúvá bővülése. Már ekkor megjelentek – a további évekhez képest még jóval kisebb intenzitású – hátországi igénybevételt értékelő kitüntetés-változatok is.

Az 1915-ös esztendő ismertetésében olvashatunk az 1789-ben alapított Vitézségi Érem bronz fokozattal való bővítéséről, amely már teljes egészében a nagy létszámú mozgósítás és a tömeges jutalmazás jegyében született, és az odaítélését is igyekeztek gyorsítani. A morál növelése érdekében 1915-ben határozat született arról, hogy a Vitézségi Érmek ismételten adományozhatóvá váltak, amelyet az arra érdemesek fémpánttal jelezhettek a kitüntetés szalagján. Az évben szabályozás történt még a külföldi kitüntetés adományozás békében megszokott, sőt diplomáciailag is fontos volt az országok között, így a Monarchia katonái is a világ minden részéről részesültek kitüntetésekben. A háború jelentősen csökkentette az adományozó országok számát, viszont növelte a szövetséges országokból érkező kitüntetésekét.

Az 1916-os év ismertetése az uralkodóváltás miatt két részre bomlik. A fejezet első része I. Ferenc József, míg a második az új uralkodó, I. (IV.) Károly által kihirdetett változásokat mutatja be. Az idős császár és király uralkodásának utolsó szakaszában

falerisztikai szempontból meglehetősen tevékeny volt, mivel számos érdemjelet alapított, és szabályozott régebbieket. Ezek közé tartozott a polgári érdemeket honoráló jelvényként feltűzhető Polgári Hadi Érdemkereszt, illetve a Koronás Vas és a Vas Érdemkereszt, a Katonai Érdemérem pedig magasabb fokozattal bővült. A fejezetből megtudhatjuk még, hogy a hadvezetés igyekezett a kitüntetések minél hamarabb eljuttatni azok tulajdonosaihoz, és azokat megfelelő igazolványokkal is ellátni, hogy sikeresen tartsa fenn a lelkesedést a fronton és a hátszországban egyaránt. Gyorsították továbbá a Bronz Vitézségi Érem odaítélésnek menetét. Ez évben született szabályozás a szövetséges oszmán állam által adományozott kitüntetések viselésére is.

Ferenc József 1916. november 21-én bekövetkezett halála után Károly lépett a dualista állam élére. Az új uralkodó decemberben megalapította a háború egyik ikonikus kitüntetését, a Károly Csapatkeresztet. A Károly Csapatkereszttel egy napon került bevezetésre a könyv címét is adó „kardok” ékítmény is.

Az 1917. év elején és az év folyamán finomították a „kardok” ékítmény odaítélésére vonatkozó szabályokat. A szerző kifejti, hogy az új ékítmény megjelenésével az addigi hadidíszítmény és a hadiszalag részben átminősült a hátszágai katonai teljesítményeket jutalmazó eszközzé. Megtudhatjuk, hogy az évben újabb kitüntetések váltak ismételten adományozhatóvá, amivel a megnövekedett kitüntetési igényeknek próbáltak megfelelni. Az új uralkodó trónra lépése nyomán néhány kitüntetést új arcképpel kellett ellátni. Károly emellett több más változtatást is bevezetett: a Vitézségi Érmeken a német feliratot latin váltotta fel, míg a Katonai Érdeméremre az osztrák császári korona mellé felkerült a magyar Szent Korona mása is. Az év legfontosabb új alapítású kitüntetése a Tiszti Vitézségi Érem volt. Az uralkodó ennél az adományozás jogát magának tartotta fenn, és kikötés volt, hogy olyan tiszt nem kaphatta meg, aki készakarva keverte magát veszélybe, hogy a kitüntetést elnyerhesse. Az év őszén szabályozták a Mária Terézia Katonai Rend igénylésére beadott kérvények szerkesztését és tartalmát, hogy azokról minél előbb tudjon dönten a Rend káptalanja.

Az utolsó háborús évben a szerző az év fontos alapításának nevezi a Sebesültek Érme életre hívását, amelynek alapítása nemzetközi viszonylatban is újdonság volt. Károly újabb kitüntetések ismételten történő adományozását is elrendelte, de mint azt megtudhatjuk, ezekből a módosított külalakú kitüntetések közül vagy egyáltalán nem készült a korszakban példány, vagy csak nagyon kevés. A nyersanyaghiányból adódó gyártási nehézségek miatt rendeletben szabályozták, hogy a kitüntetettek ne kapjanak rossz minőségű és nem előírással külalakú kitüntetések. Módosult még a Károly Csapatkereszt adományozhatósága is olyan katonák számára, akik a kitüntetés megalapítása előtt már teljesítették a megszerzéshez szükséges kritériumokat.

A szerző kitér még arra is a záró sorokban, hogy nagyon sok kitüntetés maradt kiosztatlanul a háború végéig, tehát rendeletileg kihirdették ugyan, de a rendjel már nem jutott el az adományozotthoz. Ezeket az ügyeket magyar vonatkozásban az 1930-as évekre sikerült csak rendezni.

A kötethez a szerző elsődleges forrásait a közös hadsereg és a magyar királyi honvédség által kiadott rendeleti közlönyök jelentették, amelyekben a háborús évek alatt megjelentek az új rendszabályok, módosítások és ábrák, rajzok a kitüntetésekhez. Ahogy a leírtakból kiderül, a közlönyök párhuzamos vizsgálata mindenképpen hasznos volt, mivel – néhány esetben – az egyik kiadás helytelenül közölt ábráit, a szöveg hibáit a másik közlönnyel és a kitüntetés ismeretével lehet korrigálni. A bibliográfia számos magyar és német nyelvű szakmunkát és visszaemlékezést is tartalmaz.

A kötet második részét egy képes melléklet és adattár képezi. Itt említhető a könyv gazdag illusztrációs anyaga. A kitüntetések képei mellett számos archív felvétel a Hadtörténeti Intézet és Múzeum Fotóarchívumából származik. Bőven kerültek a kötetbe kitüntetett személyek képei, adományozási okmányok és viselési igazolványok is. A kitüntetések közül néhányról sajnos csak reprodukciót közöl a könyv, de ezek nélkül nem lehetett volna teljes a kiadvány. Ahol ez indokolt volt, ott a kifejezett érdekességekről is láthatunk speciális képeket, mint például a már nem aranyból vert Arany Vitézségi Érmekbe ütött jelzésekről. A kitüntetések viselését dokumentáló fényképeknek köszönhetően a viselettörténet, illetve az egyenruházat és felszerelés iránt érdeklődők is találhatnak érdekességeket a kötet lapjain.

A fényképes adattárban az 1918-as viselési sorrendben láthatjuk sorban az érdemeleket a hozzájuk bevezetett ékítményekkel, vagy azok nélkül. A kitüntésekről az előlapot és a hátlapot is bemutató fényképfelvételek készültek. A rövid adattári részben olvashatjuk a kitüntetés alapításának időpontját és az esetleges plusz információkat, mint például az ismételt adományozás engedélyezésének időpontját, vagy a megszerzéshez szükséges kritériumokat. Az uralkodói arcképpel ellátott kitüntetések esetében készültek felvételek mind Ferenc Józsefet, mind pedig Károlyt ábrázoló verziókról. Mivel a külföldi kitüntetések az adattárban (értelemszerűen) nem kaptak helyet, azok közül többről a kronológia szerinti fejezetekben olvashat és láthat képeket az olvasó.

Végeredményben Sallay Gergely Pál legújabb monográfiája, a két előző művéhez hasonlóan, hiánypótló, jól sikerült kiadvány. Egyaránt forgathatja azt laikus érdeklődő, vagy pedig a témában elmélyült szakember. A könyv kiválóan mutatja be, hogy a változásokra csak nagyon lassan és körülményesen hajlandó Monarchia próbálta felvenni a ritmust az egyre jobban elhúzódó, és mind a fronton szolgálókat, mind pedig a hátszágban őket igénybe vevő Nagy Háború által diktált tempóval a jutalmazások terén, legyen szó új kitüntetések alapításáról vagy azok odaitélésének gyorsításáról.

Ifj. Tőrös István